

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ (СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД)

Стаття присвячена аналізу проблеми формування духовної культури дітей та молоді засобами християнської моралі. Подається аналіз сучасного стану духовності особистості, актуалізується роль релігії в цьому процесі. Обґрунтовується важливість введення в навчальних закладах курсів християнської моралі та етики.

Постановка проблеми в загальному виді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Духовна культура є основою життя суспільства, вона вбирає в себе традиції, цінності, досягнення попередніх поколінь і передає їх наступним.

На важливості формування моралі та духовності наголошено в Національній програмі виховання дітей та молоді в Україні, в якій поставлено завдання зорієнтувати виховні системи на визначення пріоритету духовно-морального розвитку особистості. Враховуючи актуальність проблеми, Академія педагогічних наук України започаткувала новий напрям наукових досліджень – духовно-ціннісний вимір освіти й виховання. Провідні педагоги стверджують, що одним із найважливіших показників розвитку особистості є духовність. Особистість, яка володіє духовними цінностями, стає на вищу ступінь, адже духовність забезпечує людині гідне життя, правильну поведінку у відносинах із навколишнім світом та людьми, зміцнює мир і спокій в суспільстві.

Посилення уваги до проблеми формування духовності продиктоване станом сучасного суспільства, падінням моралі, що пов'язано з кризою, яка виникла внаслідок тих соціально-економічних змін, що відбуваються в країні, а саме: економічна нестабільність, соціальна незахищеність молоді, відсутність нових законів тощо. Все це призводить до таких негативних явищ, як уживання спиртного та наркотиків, збільшення кількості злочинів, захворювання на СНІД. Психіатри та психологи з великим занепокоєнням відзначають підвищення в молоді почуття внутрішньої порожнечі, спалахи депресії, страху(фобії), істеричних та маніакальних проявів. Можна й далі перераховувати факти, але головна тенденція є очевидною – у суспільстві відбулися зміни і не на краще.

Педагоги, спираючись на філософську, етичну та психолого-педагогічну спадщину визначних вітчизняних учених, прагнуть осмислити сутність духовного розвитку особистості і запропонувати засоби формування духовності молоді, яка знаходиться у постійному пошуку шляхів пізнання істини й потребує допомоги в цьому.

Педагогіка духовного виховання досить широка та багатоаспектна і вимагає використання теоретичних та методологічних принципів сучасної науки. Останнім часом у науковому світі все частіше культивується думка про те, що наука не самодостатня в пізнанні світу та людини. Поряд із нею існують інші шляхи: філософія, релігія, мистецтво. Сьогодні актуальними є питання, які раніше не розглядалися, відкидалися, заперечувалися в угоду комуністичній ідеології. Одним із таких питань є роль релігії у вихованні дітей та молоді, формуванні моралі та духовності.

Життєвий досвід багатьох поколінь дає нам можливість прийти до висновку, що одним із засобів формування духовності дітей та молоді є християнство, збереження і відновлення традиційних християнських моральних цінностей, ідеалів добра і любові. У зверненні до українського народу з нагоди 1020 річчя прийняття християнства Президент України В. Ющенко зазначає: «Держава і Церква – це два крила народу. Із втратою або послабленням одного з них неможливо ані здійснитися вгору, ані захистити своїх дітей» [9, с. 4].

Отже, в загальному вигляді проблема стоїть так: роль релігії, зокрема християнства, у вихованні дітей та молоді та значення вищої освіти для формування духовних цінностей у студентів засобами християнської моралі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теорія і практика духовного виховання дітей та молоді широко представлена в працях багатьох учених – філософів, психологів, педагогів. Філософи доби «Срібного віку» М. Бердяєв, І. Ільїн, М. Лоський, В. Соловйов, П. Флоренський, С. Франк обґрунтовують теоретичні засади формування духовності. Філософи сучасності В. Андрущенко, В. Баранівський, Л. Буєва, Б. Гершунський, Л. Губерський, В. Кремень, С. Кримський, М. Михальченко, В. Огнев'юк та інші стверджують, що виміром духовності є гармонія розуму, почуттів та волі особистості, діалектичний зв'язок істини, добра і краси. Відродження духовності – це відродження єдності всіх сил людини. Педагоги А. Вихрущ, М. Євтух, Л. Заварзіна, І. Зязюн, І. Климишин, Р. Костенко, В. Кухарський, О. Максимович, Н. Марчук, Т. Тхоржевська, А. Шевченко, Г. Шевченко звертаються до християнства як однієї з найдосконаліших релігійних систем у світі і приходять до висновку, що людині потрібна релігія, яка сприятиме становленню високої духовності, розкриттю глибин душі і призведе до трансформації суспільства.

В. Кухарський зауважує, що методологічною першоосновою у вихованні підростаючого покоління поряд із справжньою філософією слід розглядати Біблію.

А. Шевченко у монографії «Христос» звертає увагу сучасної людини на духовність, любов, красу і науковість Біблії, у якій відображені істини Космосу і доля Сина Божого. Автор зазначає, що людина може прийти до Бога, стати справді духовною через Христа, і доводить це за допомогою фактів та результатів наукових досліджень.

Учені говорять сьогодні про єдність наукової та духовно-релігійної традицій пізнання світу, наголошують на необхідності єднання світського та богословського в розумінні духовності особистості (М. Євтух, Л. Заварзіна, А. Залужна, Т. Тхоржевська, Г. Шевченко та інші). Досить детально досліджена сутність християнської педагогіки в духовному становленні особистості у роботах О. Гурової.

З метою найбільш повного вивчення і висвітлення означеної проблеми ми звертаємося до християнської літератури. Це праці відомих богословів (В. Войно-Ясенецький (святитель Лука), О. Гармаєв, К. Зорін, О. Кураєв, О. Осипов, О. Половинкін, Т. Флоренська, Є. Шестун), які, спираючись на багатовікові норми християнської моралі, глибоку віру в прагнення людини бути духовно чистою та доброю, розглядають внутрішню культуру з точки зору християнської педагогіки. Серед цієї літератури ми виокремлюємо працю великого вченого-хірурга В. Войно-Ясенецького «Дух, душа і тіло», в якій на основі даних природничих і філософських наук доводиться трискладова духовно-фізична сутність людини. Ця унікальна праця, як і все подвижницьке життя святителя, може допомогти багатьом нашим сучасникам прийти до віри та усвідомити, що релігія та наука не ворожі одна одній.

Досить цікавими і корисними є праці місіонера православ'я діакона О. Кураєва, які порушують питання виховання духовності дітей та молоді, аналізують взаємовідносини церкви та суспільства, роз'яснюють основи православ'я.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття. Вивчаючи питання формування духовності дітей та молоді засобами християнства, ми зіткнулися з багатьма проблемами. Зокрема, з відсутністю єдиної думки педагогів з приводу того, як саме проводити таку роботу серед студентів і, взагалі, чи потрібно це робити, адже у молоді вже склалися свої уявлення про релігію. Таким чином, це питання має певні суперечності, які й повинна вирішити педагогічна наука та практика в сучасних умовах інформатизації суспільства та інноваційних процесів, що відбуваються у світі.

Формування мети статті (постановка завдання). Загальновідома істина, що, перш ніж винаходити щось нове, потрібно скласти опис того, що вже існує. Тому метою цієї статті є з'ясування сутності християнського вчення про духовність людини на основі аналізу філософської, науково-педагогічної та християнської літератури, визначення

основних засад моралі та окреслення деяких шляхів духовно-морального виховання студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Історія виховання духовності походить з глибини віків. Ще в Стародавній Греції та Римі, незважаючи на відмінність релігій, звичаїв і традицій, люди замислювались над питаннями виховання, етики і культури. Зі своєї історії нам відомо, що Київська Русь як держава остаточно сформувалася після її хрещення князем Володимиром. Отже, християнство є традиційною релігією українського народу, бо навіть писемність наша пішла від православних просвітителів Кирила та Мефодія.

За часів Київської Русі значний внесок у формування духовності роблять митрополити церкви – наставники князів: Іларіон Київський, Никифор Грек і Климент Смолятич. Іларіон Київський, духовний наставник Ярослава Мудрого, в трактаті «Слово о законе и благодати» відкриває дорогу до самобутності вітчизняної думки. Наставник Володимира Мономаха Никифор Грек відстоює позицію рівноваги духовної і світської влади. Співвідношення розуму і почуттів, знання і віри розглядає Климент Смолятич. Він вважає, що почуття – це опір душі, а розум – її керівник, що істина віри повинна стати об'єктом мислення [22, с. 326].

Суттєвий вплив на розробку християнської моралі має філософія. Як зазначають дослідники, вітчизняна філософія – це філософія духу, а не розуму. В основі цієї філософії лежить ідея цілісного знання, заснованого на органічній повноті життя, стверджується залежність філософського пізнання від релігійного досвіду [Там само, с. 334].

Серед філософів минулого слід особливо виділити ім'я Г. Сковороди, який спирається головним чином на Біблію, але використовує й деякі неоплатонічні теорії. Г. Сковорода та П. Юркевич – автори філософії «спорідненості» та «серця». У праці «Серце та його значення у духовному житті людини згідно з ученням слова Божого» П. Юркевич пише: «... щоб світло знань стало життям духу, воно повинно дійти серця – тоді істина стане нашим внутрішнім надбанням. Мислення не є сутністю душі. У душі є щось задушевне, така глибока сутність, яка ніколи не вичерпується розумом» [27, с. 77].

Видатний український вчений, педагог, митрополит І. Огієнко стверджує, що велике значення для формування людини має релігія, що церква була і буде природнім ґрунтом, з якого виростає й розвивається духовна культура українського народу. Головним у розвитку духовності І. Огієнко вважає християнську добротність, а вищим проявом моральності – совість і чесність.

Для правильного розуміння природи духовності важливими є вчення М. Бердяєва, В. Вернадського, М. Лоського. В. Соловйова, П. Флоренського та інших, праці яких мають діяльнісно-гуманістичний напрям, а духовною основою постає єдність природи та людини.

Досить точно визначає сутність особистості як духовної істоти І. Ільїн: «Людина, як духовна істота, завжди шукає кращого, бо якийсь таємничий голос кличе її до досконалості. Вона, можливо, і не знає, що це за голос і звідки він ... Вона, можливо, відчуває безсилля своєї думки і свого слова ... але голос цей зрозумілий їй і владний над нею: саме бажання відгукнутися на цей заклик та пошук шляхів до досконалості надають людині достоїнство духу, повідомляють її життю духовний смисл і відкривають їй можливість творити справжню культуру на землі» [13, с. 300].

Сьогодні філософія та релігія розвиваються в одному напрямі, використовуючи спільні ідеї та культурні традиції. Вважаємо, тут доречно нагадати, що філософи та вчені минулого (Платон, М. Коперник, Л. Пастер, великий фізіолог І. Павлов та багато інших) були глибоко релігійними людьми, вірили в Бога та духовний світ. А. Ейнштейн у кінці свого життя прийшов до висновку, що чим далі просувається справжня наука, тим більше вона відкриває Бога.

Відомі педагоги, зокрема, Г. Ващенко, В. Зенківський, Я. Корчак, М. Пирогов, С. Русова, К. Ушинський та інші також наголошували на необхідності виховання в дітей та молоді високих духовних цінностей. «Ми повинні *допомогти дитині в розвитку самої себе*, і цей шлях цілісної педагогіки збігається з релігійними ідеалами», – зазначає В. Зенківський (виділено нами. – С.Г.) [10, с. 39]. Він підкреслює, що виховання має бути поставлене так, щоб «першістю в ньому було устремління до неба, а не до землі. Людина тим і відрізняється від інших живих створінь, що вона не лише належить землі, але й підіймається над нею, живе іншим світом ...» [Там само, с. 52]. Все своє життя В. Зенківський присвячує створенню української національної педагогіки на основі християнських вчень Г. Ващенка.

Продовжувачем ідеї виховання духовності стає В. Сухомлинський. Він створює оригінальну цілісну педагогічну систему, в якій акцент робиться на формуванні моральних цінностей. «У людини, яку ми виховуємо, повинні бути святі істини і святі імена, святі принципи і святі, незаперечні, непорушні правила поведінки» [21, с. 527].

Християнська педагогіка виходить з того, що кожна людина має в собі прагнення до Істини, Блага, Прекрасного. Ці прагнення, які йдуть від духовного начала, визначають справжнє покликання людини в світі [16, с. 8]. В минулому життя та виховання дітей проходило, в основному, в церкві та сім'ї. Сьогодні сім'я переживає духовно-моральну кризу, вона втратила свою силу, часто в ній відбуваються непорозуміння між батьками та дітьми, а інколи вони залишаються наодинці зі своїми проблемами. Часто діти та молодь підпадають під вплив різноманітних сект, вільний час проводять у нічних клубах або перед екранами телевізорів, де панує всюдозволеність та насильство. Як зазначає отець О. Гармаєв, виросло вже не одне покоління дітей та молоді, вихованих на телевидовищах, де багато зла, неправди, бездуховного, хтивого. Це світ пустої фантазії та гостросюжетної «праздності», це світ, у якому немає місця силам душі, вони замінюються гріховністю. Такий спосіб життя входить у звичку і переноситься на все позателевізійне життя [3, с. 171]. У зв'язку з цим дослідники цієї проблеми наголошують на необхідності спеціальних релігійних (християнських) передач, які б сприяли очищенню, духовному збагаченню та підносили б свідомість особистості до розуміння основ людського буття.

Послаблення уваги до виховної роботи, коли після розпаду СРСР були ліквідовані дитячі та студентські організації, призводить до зниження рівня духовності в суспільстві. Служителі церкви так визначають духовні хвороби нашого часу: совість, яка спить, втеча від самого себе, втрата себе, синдром несподіваного багатства, внутрішня порожнеча, онтологічний шок, самогубство [11, с. 224]. Духовна криза виникає значною мірою через грубу невідповідність між відносно нерозвинутими внутрішніми здібностями людини і надзвичайно сильними зовнішніми технологіями [14, с. 65].

На відміну від попередніх часів, сьогодні більшість людей вже не заперечує ролі релігії у вихованні дітей та молоді. Так, Г. Шевченко стверджує, що духовність органічно пов'язана з релігією. Духовний розвиток особистості відбувається в контексті інтеграції православ'я й освіти. Варто звернути увагу на те, що в останні роки значно актуалізуються питання взаємодії педагогіки й релігії, які займаються одним предметом – духовним станом людини [25, с. 25]. Релігія обґрунтовує пріоритет духу над тілом, необхідність турботи про душу. Особливістю релігійного світогляду є його практичність, оскільки віра без справ є мертвою.

Згідно з християнською антропологією, людина, створена за образом Божим, є істотою особистісною, яка не мислиться поза Богом. Тому виховний процес у християнській педагогіці будується відповідно до принципу цілісної особистості і здійснюється в її причетності до Бога. Стверджуючи цей принцип, християнська педагогіка розв'язує завдання виховання, формування особистості через принцип комплексного підходу, що передбачає співвідношення тіла, душі, духу людини із Всесвітом [4, с. 149].

Світська педагогіка (А. Ахматов, М. Євтух, І. Зязюн, О. Олексюк, Г. Сагач та інші) пропонує сьогодні ввести термін «духовна педагогіка» чи «педагогіка духовності», вищою метою якої є сприяння максимально ефективному духовному розвитку особистості, формування внутрішньої культури через науку, освіту, мораль, мистецтво, релігію. За визначенням І. Зязюна, головне в людині – «її духовність на засадах національної культури» [12, с. 304].

Розвиток гуманної, вільної і відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її духовних цінностей. Адже духовність, так чи інакше, передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі й зосередженість на моральній культурі людства. Духовність проявляється в найвищому рівні любові, а любов – це завжди жертвність. Віра в святині, віра в ідеали – один із найглибших коренів духовної стійкості, повноти життя, справжнього щастя [17, с. 238].

В українській православній традиції феномен святості репрезентується в практичному виконанні заповідей та вимог Святого письма, в актуалізації аскетичного життя, утвердженні засад морального вдосконалення. Святе – це щось піднесене, те, що знаходиться за межами звичайного й буденного. Святість асоціюється із чистотою й безгріховністю. Вагомий вплив на моральне становлення особистості мають життя святих, які, продемонструвавши торжество духу над тілом, показали приклади жертвної любові та справжньої віри. Завдяки своєму подвижницькому життю вони стали ідеалами благочестя, чистоти та моральної довершеності [8, с. 83-84].

Важливим чинником духовності є мораль, моральні правила, які регулюють поведінку людини у всіх сферах життя. Моральна сила душі, вважає отець О. Гармаєв, може мати такі прояви: чуйність, душевна щедрість, безкорисливість, доброта. Людина високої моралі завжди звернена до іншого і може відчувати його внутрішній стан [3, с. 146].

Отже, християнські моральні цінності – це людяність, милосердя, пошана до старших, працелюбство, добро, вдячність тощо. У той же час вони є загальнолюдськими. Ознайомлення з основами християнської моралі має сприяти добродієчному життю, встановленню стосунків між людьми, що базуються на повазі та любові, тобто самовдосконаленню через розвиток духовно-моральних цінностей.

Але мораль сама по собі ще не робить людину духовною. Професор Московської духовної академії О. Осипов пояснює: «Світ духовний, духовне начало – це вище, що притаманне людині ... Духовність – це чистота душі людської, вільної від всякого зла – з одного боку. З іншого – це наповнення душі жертвною любов'ю до кожної людини по образу Христа ... » [5, с. 9].

Православна педагогіка розрізняє поняття «душевне» та «духовне». Апостол Павло акцентує, що головне – не духовне, а душевне. Отже, спочатку необхідно виховати в дитині душевні, людські якості, перш за все любов, – душевну, яка співпереживає іншому, зігріває його. А вже на основі цих душевних якостей розвивати духовні добродієчності. До духовності не можна прийти через розвиток інтелекту, волі або почуттів, хоча духовне життя й опосередковане цим розвитком душевної периферії [26, с. 29-30].

Людина належить до двох світів – матеріального та духовного. Духовно-моральне самовизначення людини як особистості передбачає перехід від світу матеріального до світу ідеального, від світу почуттів до світу надпочуттів. Матеріальний світ сам по собі не є злом, але в ньому багато спокуси, яка веде до зла [26, с. 379]. В. Войно-Ясенецький (святитель Лука) вчить, що «між тілом і духом існує постійний зв'язок і взаємодія. Все те, що відбувається в душі людини на протязі її життя, має значення і необхідне тільки тому, що життя нашого тіла і душі, всі думки, почуття, вольові акти ... найтіснішим чином пов'язані з життям духу» [2, с. 134].

У житті часто відбувається так, що темпи росту матеріального добробуту багатьох людей випереджають темпи росту їх духовності. На основі аналізу історичних даних про розвиток деяких земних цивілізацій вчені зробили висновок: як тільки духовний розвиток

людства починає відставати від темпів росту економіки й політики, людське суспільство починає стрімко рухатися до своєї загибелі. Як приклад розглядається життя і смерть цивілізацій народів майя, інків, Стародавнього Єгипту, Римської імперії, Стародавньої Греції. Всі ці великі та розвинені цивілізації загинули тому, що темпи розвитку їх матеріальних цінностей значно випереджали темпи розвитку духовних цінностей людини [24, с. 148].

Сьогоднішній світ, як стверджують священнослужителі, не знає духовного, часто його ототожнюють з мистецтвом, хоча, як відомо, культура та мистецтво являють собою лише зовнішні прояви того, що є насправді духовним. Для визначення цього поняття знову звернемося до педагогічної науки. Поняття «духовна людина» багатогранне, воно складається з таких почуттів, якостей та властивостей, як л ю б о в, що виявляється у багатообразних і численних видах позитивних ставлень до людей; р а д і с т ь, тобто світлий настрій, протилежний смутку; м и р – тихий, спокійний настрій, почуття миру з Богом та самим собою, з близькими; д о в г о т е р п і н н я – почуття великодушшя у стосунку до близьких, які впали в гріх, та прощення їх; б л а г і с т ь – доброта, привітність, люб'язність; м и л о с е р д я – по відношенню до всіх, хто потребує допомоги, особливо по відношенню до бідних, нещасних; в і р а – як основна поряд з любов'ю добродетель християнства; л а г і д н і с т ь – той сумирний настрій серця, при якому людина готова переносити скорботу на себе від інших; с т р и м а н і с т ь – від усього, що не згідне із законом Христовим у користуванні земними благами людини [7, с. 79-80].

Християнська релігія вчить, що всі люди на Землі – рідні брати. Щоб ми це зрозуміли, Ісус залишає свої заповіді: полюби Бога свого всім серцем, усією душею й усім розумом твоїм та полюби ближнього свого, як самого себе. І якщо якась людина робить лихо ближньому своєму, то хай знає, що робить лихо Богові. Отже, основним завданням людини на землі є пізнання Христа – Путі, Істини та Життя [23, с. 203].

Формування духовності дітей та молоді – один із найважливіших і найважчих процесів виховання. Говорячи про необхідність навчати молодь, святитель Василь Великий зазначає, що вчити необхідно не для того, щоб знали, але перш за все для того, щоб і жили відповідно з ученням. Звідси головна задача освіти – навчити кожну людину слідувати вказівкам совісті. Це дасть можливість зміцнити в суспільстві духовно-моральні норми [1, с. 4].

Основою християнсько-етичного виховання є цінності. Духовні цінності об'єднуються з релігією як зв'язком, так і зустрічю та життям людини з Богом, який є один для всіх, і тому людина повинна правильно будувати свої відносини з Творцем, вбачати в Ньому найвищий сенс свого існування [19, с. 137-138].

Залучені до процесу духовного розвитку, люди починають по-новому цінувати й поважати всі форми життя, осягають загальну єдність, що часто робить їх більш терпимими до інших людей, уважними до екології [14, с. 65]. «Все моє життя після прийняття віри дуже змінилося і збагатилося, – засвідчує професор, в минулому ректор Волгоградського політехнічного інституту О. Половинкін, який став священником. – Для мене неначе відкрилися двері в інший, незвичний, благородний, величний світ, в якому я почав жити з багатьма новими турботами і глибокою тихою радістю. Відчув на собі, що путі Господні «неисповедимы», а сила Божої любові найбільша за все» [20, с. 12]. Назвемо також ім'я О. Гармаєва, який закінчив Московський педінститут та аспірантуру, працював у школі заступником директора з виховної роботи, завідував Науково-практичною лабораторією моральної педагогіки та психології, а потім став керівником перших у Москві курсів християнської педагогіки та культури преподобного Сергія Радонезького та священником. І такі приклади не поодинокі. В Україні відома багаторічна подвижницька діяльність з духовного просвітництва дітей та молоді багатьох митрополитів, єпископів і просто священників.

Процес відродження духовності студентської молоді почався. Багато робиться для творчого єднання навчання й виховання духовних засад особистості, виховання етичних і моральних заповідей в Донецькому державному інституті штучного інтелекту. За ініціативою ректора А. Шевченка в інституті вперше у східних областях України відкрито факультет філософії та релігієзнавства, який успішно діє й підтримує добрі та продуктивні стосунки з більшістю релігійних конфесій і церков.

У Донецькому національному університеті на факультеті допоміжних професій працює підрозділ духовної культури, де студенти II-V курсів та випускники інших ВНЗ вивчають вітчизняну духовну культуру і, що дуже важливо, ведеться підготовка викладачів християнської етики для середніх шкіл на основі базової педагогічної освіти.

У місті Донецьку було засновано перший храм на території ВНЗ. У жовтні 2007 відбулося освячення місця під будівництво храму Святого апостола Андрія Первозванного при Донецькому національному технічному університеті. Новий храм було засновано з ініціативи викладачів та студентів університету. Звичайно, ця подія неординарна і вона свідчить, що молоде покоління опікується своєю духовністю і паростки її понесе іншим.

Ми навели приклади лише по Донецькій області, але їх можна навести значно більше по всій Україні. Щодо інших країн пострадянського простору, то можна навести такий приклад – в Росії започаткували фестиваль православної студентської молоді, який щорічно збирає представників усіх домових храмів при ВНЗ.

Відкриття у вищих навчальних закладах спеціальних кафедр, введення курсів чи факультативів буде сприяти відродженню духовності молоді та оздоровленню нації і всього суспільства. Діакон О. Кураєв зазначає: «Нам необхідно відродити п р а в о – с л а в і є ... віруйте так, живіть самі так, щоб ваші рідні, невіруючі, вам заздрили. Щоб на вашому прикладі бачили, що в і р а – ц е к р и л а, п р и в і д д л я п о л ь о т у, а не горб за спиною, який давить до землі» [15, с. 352].

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямку. За останні десятиріччя педагогіка вищої школи досягла значних успіхів у теоретичному осмисленні процесу формування моралі та духовності особистості. У зв'язку з відродженням національної освіти все більше педагогів замислюються над питаннями духовної цінності християнства.

У християнстві ми знаходимо ідеал, тобто те, на що ми хочемо орієнтувати молоду людину і за чим необхідно стежити. Серед багатьох почуттів, які керують людьми, релігійні почуття відіграють головну роль для більшості людей.

Залучення християнського вчення про мораль та духовність до арсеналу виховних заходів, за умови збереження теоретичних та методологічних засад педагогічної науки та сутності виховної роботи, буде сприяти цілеспрямованому процесу формування духовності дітей та молоді. На допомогу може прийти православна педагогіка, яка визначає реальність духовної основи людини та її внутрішнього світу.

Тема ця досить делікатна, адже в результаті довгих років гоніння на церкву виросло не одне покоління атеїстів, але надзвичайно важлива, тому що сьогодні, поряд з новими можливостями для підростаючого покоління, існує небезпека вибору «не того» шляху. Людина, як відомо, не статична, незмінна істота, їй дано вільно жити і вдосконалюватися. А педагогіка, в тому числі й православна, має направляти сходження молодої людини до Істини, Правди, Любові, Добра. Звичайно, для усвідомлення молоддю християнських звичаїв і традицій, етики та моралі має пройти певний час. До того ж потрібні постійні, цілеспрямовані спільні дії педагогів, психологів, сім'ї та церкви. Лише за таких умов можна підняти, відродити духовність молоді, а отже – і всього суспільства.

Література:

1. Алексій П. Научить каждого следовать указаниям совести /Алексин П // Духовно-нравственное воспитание. – 2007. – №2. – С. 3-6.

2. Войно-Ясенецький В.Ф. (архієпископ Лука) Дух, душа и тело / В.Ф. Войно-Ясенецький: Матеріали міжнародної духовно-медичної конференції, посвяченої святителю Луці, архієпископу Симферопольському и Кримському 1-4 вересня 2004 г. – Симферополь, 2005. – 480 с.
3. Гармаєв А. (священник). Обрести себе / А. Гармаєв. – Полтава: Спасо-Преображенський Мгарський монастир, 2002. – 330 с.
4. Гурова О. Сутність християнської педагогіки та її роль у духовному становленні особистості / О. Гурова // Вісник Прикарпатського ун-ту. Педагогіка. – Івано-Франківськ – Горлівка, 2007. – Вип. XV-XVI. Ч.1. – С. 142-152.
5. Духовные ориентиры // Воспитание школьников. – 1998. – №3. – С. 6-12.
6. Євтух М.Б., Тхоржевська Т.Д. Проблеми виховання молоді у світлі християнського вчення / М.Б. Євтух, Т.Д. Тхоржевська // Виховання і культура. – 2001. – №1. – С. 58-61.
7. Заварзіна Л.Э. «Отец-ректор» А.В. Горський / Л.Э. Заварзіна // Педагогіка. – 2008. – №4. – С. 78-85.
8. Залужна А.Є. Феномен святості в українській культурі / А.Є. Залужна // Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості. – Донецьк: ППШ «Наука і освіта». – 2006. – С. 82-84.
9. Звернення Президента України Віктора Ющенка до Українського народу / В. Ющенко // Молодь України. – 2008. – №54, 29-30 липня. – С. 4-5.
10. Зеньковський В.В., протоієрей. Педагогіка / В.В. Зеньковський. – Клин: Фонд «Християнська життя», 2004. – 222 с.
11. Зорин К.В. Чому страждають діти. – Полтава: Спасо-Преображенський Мгарський монастир, 2000. – 224 с.
12. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. зб. / І.А. Зязюн. – К., 2000. – 312 с.
13. Ильин И. Путь к очевидности / И. Ильин. – М.: Республика, 1993. – 428 с.
14. Костенко Р.В. Вплив християнської релігії на особистість у процесі її соціалізації / Р.В. Костенко // Виховання і культура. – 2001. – №1. – С. 62-66.
15. Кураєв А., диакон. Церковь в мире людей / А. Кураєв. – М.: Изд. Сретенського монастиря, 2006. – 542 с.
16. Лонгин (Чернуха), ігумен. Християнська етика в українській культурі. Дорога добра / Лонгин. – К.: АДЕФ – Україна, 2006. – 52 с.
17. Максимович О. До проблеми формування духовної культури у студентській молоді / О. Максимович // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ – Горлівка, 2007. – Вип. XV-XVI. Ч.1. – С. 232-239.
18. Марчук Н.В. Вплив релігійних ЗМІ на формування у молоді духовних потреб / Н.В. Марчук // Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральності особистості. – Донецьк: ППШ «Наука і освіта», 2007. – С. 279-282.
19. Огірко О.В. Виховання духовно-моральних цінностей студентської молоді / О.В. Огірко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Луганськ, 2005. – Вип. 2 (8). – С. 137-139.
20. Половинкин А.И. Православная духовная культура / А.И. Половинкин. – М.: ВЛАДОС – Пресс, 2003. – 352 с.
21. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.4. – С. 391-626.
22. Титова Т.И. Учение святителя Луки как продолжение отечественной философской традиции / Т.И. Титова // Войно-Ясенецький (святитель Лука). Дух, душа и тело. – Симферополь, 2005. – С. 325-335.
23. Шевченко А.І. Основи християнства: шлях до істини / А.І. Шевченко. – Донецьк: ППШ «Наука і освіта», 2002. – 246 с.

24. Шевченко А.И. Христос: Монография / А.И. Шевченко. – К.: ИПИИ НАНУ и МОНУ «Наука і освіта», 2006. – 264 с.
25. Шевченко Г.П. Духовність та духовна культура особистості / Г.П. Шевченко // Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: монографія. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – С.7-37.
26. Шестун Е., протоиерей. Православная педагогика: Учеб. пос. / Е. Шестун. – М.: Про-Пресс, 2002. – 576 с.
27. Юркевич П.Д. Философские произведения / П.Д. Юркевич. – М.: Правда, 1990. – 669 с.

Статья посвящена анализу проблемы формирования духовной культуры детей и молодежи способами христианской морали. Дается анализ современного состояния духовности личности, актуализуется роль религии в этом процессе. Обоснована важность введения в учебных заведениях курсов христианской морали и этики.

The article deals with the problem of the formation of children and young people's spiritual culture by methods of Christian morality. It gives the analysis of the modern state of an individual's spirituality, the role of the religion in this process and discusses the importance of introduction of the course of Christian morality and ethics in educational establishments.